نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی و خولیاکانی خوێندنەوە

هاشم سەڕاج

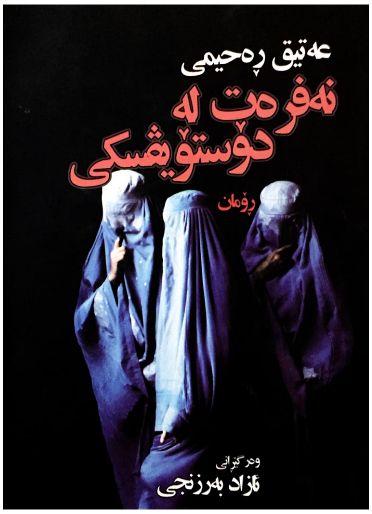

«نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی» ڕۆمانێکی نووسەری ئەفغانی «عەتیق ڕەحیمی»یە، «ئازاد بەرزنجی» لە عەرەبییەوە وەریگێڕاوەتە سەر زمانی کوردی و پێشەکییەکی جوانیشی بۆ نووسیوە. سەرەتا دەمەوێت هەندێک زانیاری لە پێشەکییەکە هەڵێنجم، عەتیق ڕەحیمی ئەم ڕۆمانەی بە زمانی فەرەنسی نووسیوە و ساڵی ٢٠١٢ بڵاوی کردووەتەوە، وەرگێڕی کوردی دەڵێ: دەبێ ئاماژە بەوە بدەین کە سێبەری ڕۆمانی «تاوان و سزا»ی دۆستۆیڤسکی، بەسەر تەواوی فەزای ڕۆمانەکەدا زاڵە...تاد، ڕەسووڵ وێنەیەکی تری ڕاسکۆلینکۆڤە و سۆفیا وێنەیەکی تری سۆنیا و پیرێژنە سووخۆرەکەش بە هەمان شێوە و...تاد.

ڕەحیمی دەڵێت: ئۆسکار وایڵد وتوویەتی شتێک نەماوە بیخەینە سەر ئەو قسانەی کە دۆستۆیڤسکی لەسەر ئادەمیزاد کردوونی، بە تایبەتی لایەنە تاریکەکەی، دۆستۆیڤسکی لە «برایانی کارامازۆڤ»دا و لە زمانی ئیڤان کارامازۆڤەوە دەڵێت: [ئەگەر خودا نەبوایە، مرۆڤ هەموو تاوانێکی دەکرد].

منیش لای خۆمەوە دەپرسم لە ئەفغانستاندا، کە هەموو باوەڕیان بە خوا هەیە، ئەم هەموو کوشتنە بۆ لە ئارادایە؟ ئەگەر سەرنجی زمانی ڕۆمانەکەش بدەین، دەبینین زمانێکی سادە و شاعیرانە بەسەریدا زاڵە، ئەمە بەشێک بوو لەو زانیارییانەی پێشەکییەکەی وەرگێڕی کوردی، سەرەتا بەر لەوەی ڕوو لە جیهانی ڕۆمانی نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی بکەم، حەز دەکەم ئەوە بدرکێنم زۆربەی ئەو ڕۆمان و نۆڤڵێتە فارسی و ئەفغانی و تورکیانەی «بە تایبەتی ڕۆمانەکانی ئۆرهان پاموک» کە لەم سەردەمەی ئەمڕۆماندا دەنووسرێن، بەشێوەیەکی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە ڕووی تێمە و دنیابینییەوە کاریگەری ڕۆمانەکانی «دۆستۆیڤسکی»یان پێوە دیارە.

عەتیق ڕەحیمی سەرەڕای کارکردنی لەسەر دەقی ڕۆمانی «تاوان و سزا»ی دۆستۆیڤسکی، بە تایبەتی کەسایەتی ڕاسکۆلینکۆڤ و سۆنیا و دیمەنی ڕووداوی کوشتنی پیرێژنە سووخۆرەکە، لە هەمان کاتدا سوودی لە بیرکردنەوە ئۆنتۆلۆجی و زەردەخەنەکانی ئیڤان کارامازۆڤ و خەسڵەتی بێ موبالاتی ئەمیر مشکین وەرگرتووە،

سەرجەم ئەم حالەت و نیشانانە هێدی هێدی لە کەسایەتی ڕەسووڵ ئیبراهیمی پاڵەوانی دەقەکەدا بەرجەستە دەبن، هەروەها لە ڕوانگەی ڕۆمانی «شەیتانەکان»ـەوە کوشتارگەی واقیعی ئەفغانستان و ڕووبینی سەرکردە سیاسییەکان شی دەکرێتەوە.

لەلایەکی دیکەوە ڕۆمانەکە لە هەندێک شوێندا سوود لە فەزا و ڕوانینی ڕۆمانی «دادگایی کردن»ی کافکا و چەمکی بێهوودەیی «میرسۆ»ی ڕۆمانی «غەریب»ی کامو وەردەگرێت، وێڕای مامەڵەکردنی لەگەڵ سوورەتێکی قورئانی پیرۆز و چەند چوارینێکی عومەر خەیام و حیکایەتەکانی مەلا نەسرەددین و چەند وتە و گوفتارێکی گاندی.

ڕەسووڵ لە سەرەتاوە خووی بە خوێندنەوەی کتێب گرتووە، بە تایبەتی ڕۆمانەکانی دۆستۆیڤسکی، هەڵبەتە وەک لە دووتوێی ڕۆمانەکەش ئەوە دەگوترێت کە کۆمۆنیستەکان حەز بە ڕۆمانەکانی دۆستۆیڤسکی ناکەن، ڕەنگە هۆی سەرەکی ئەم کێشەیە بۆ کرۆکی ڕۆمانی «شەیتانەکان» بگەڕێتەوە، کە تێیدا دیسەمبەرییەکان بە شەیتان و دووڕوو و دۆگما دەچوێنێت، دوای کوشتنی «شانۆڤ» و ناشتنی تەرمەکەی و تابیعەکەی بەیەکەوە، شانۆڤ کەسایەتییەکی نەتەوەییە، دواتر دیسەمبەرییەکان هەریەک بەشێوەیەک لەنێو دەچن، یەکیان ئەوی تر دەکوژێت، هەروەها ستافرۆجین خۆی دەکوژێت...تاد.

دۆستۆیڤسکی لەم ڕۆمانەدا لە خەسڵەتە ژەهراوییەکانی ئایدیۆلۆژیا دەدوێت و هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی دەدات، ئەم کەش و ئەتمۆسفیرەی ڕۆمانی شەیتانەکان و هەندێک چرکەی ژیانی تایبەتی «دۆستۆیڤسکی»یش، لە پانتایی ڕۆمانی «نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی «عەتیق ڕەحیمی»دا ڕەنگی داوەتەوە و زۆربەی حاڵەتەکانیش لە کەسایەتی «ڕەسووڵ»دا بەرجەستە کراوە، بە تایبەتی ئەو کاتەی دۆستۆیڤسکی لەگەڵ (ئانا)ی هاوسەری گەشتێک دەکەن دەچنە یەکێک لە وڵاتانی ئەورووپا، لەوێ سەرجەم خشڵ و زێڕ و زەمبەری ئانا لە قوماردا دەدۆڕێنێت دواتر دەگەڕێتەوە و لە هوتێل کڕنووشی بۆ دەبات و خۆی دەدات بەسەر قاچەکانیدا، ئەم دیمەنە لە «تاوان و سزا»ش لەنێوان ڕاسکۆلینکۆڤ و سۆنیاشدا دووبارە دەبێتەوە (من بۆ تۆ دانانەوێمەوە)، بەڵکو بۆ هەموو ئازارەکانی مرۆڤایەتی دادەنەوێمەوە.. یان ئەو شەوەی کە دۆستۆیڤسکی زمانی لێ دەدەن و دەگیرێت و کاتێک لە ماشێنی پۆلیسی ڕووسیدایە و سەرما و دانەچۆقەیەتی و چاوی دەبڕێتە گڵۆپە داگیرساوەکانی خانووەکانی دەوروبەری هەستێکی سەیر دڵ و دەروونی دادەگرێت و لەبەر خۆیەوە دەڵێت: ئێستا من لەم تەنیایی و سەرما و سۆڵەیەدا دەژیم، کێ ئاگای لە منە و کێ هەست بە ئازارەکانم دەکات!..

عەتیق ڕەحیمی سەرجەم ئەو هەست و دنیابینییانەی بۆ جیهانی بیرکردنەوەی ڕەسووڵ گواستووەتەوە، بەڵام ڕەسووڵ لەسەرەتاوە بە خوێندنەوەی ڕۆمانەکانی دۆستۆیڤسکی ڕاهاتووە و دەستی نووسینیشی هەیە، ڕەسووڵ چێژ و خۆشییەکانی ژیان زۆرتر لە وەهم و خولیاکانی خوێندنەوەدا دەدۆزێتەوە، ئەوە هێزی خوێندنەوە و بیرکردنەوە و تێڕامانە بەرەو عیشقی سۆفیا و ساقیخانە و حەشیش کێشان و وەهمی کوشتنی نەنە عالییەی پیرەژنی سووخۆری دەبات، ڕەسووڵ چەشنی دۆستۆیڤسکی لە خەیاڵ و نائاگاییەوە بڕیاری کوشتنی نەنە عالیە دەدات، دۆستۆیڤسکی چۆن لە نائاگاییەوە بڕیاری کوشتنی باوکی خۆی دا، بەڵام دواتر کاتێک بەدەست جووتیارەکان کوژرا. ڕقێکی ئەستووری لە جووتیارەکان هەڵگرت و بکوژەکانی بە ڕشانەوە چواند، ماڵی ڕسووڵ لە مەزار شەریفە، باوکی کۆمۆنیستە، حەزی دەکرد ڕەسووڵ لە یەکێتیی سۆڤێت خوێندنەکەی تەواو بکات، بە گەڕانەوەی تووشی شۆک بوو، ڕەسووڵ چەشنی ڕاسکۆلینکۆڤ زانکۆی تەواو نەکرد و خێزان و خانەوادەکەی جێهێشت و گەڕایەوە «کابوول»، ڕسووڵ لە کابوول فەرمانبەری کتێبخانەی زانکۆیە، کچێک دێت و داوای کتێبێک دەکات و شێوەی ڕوخسار و زەردەخەنە ناوازەکەی سەرنجی ڕادەکێشێت و عاشقی دەبێت، ئەو کچە سۆفیایە، ڕەسووڵ لە خانووەکەی یار محەمەد لە نهۆمی سەرێ ژوورێکی بەکرێ گرتووە و جار جارە چاو چاوانێ لەگەڵ «ڕۆنا»ی ژنی یار محەمەد دەکات و هەندێک جاریش دەسپەڕی لەسەر لێ دەدات، شەڕی خۆکوژی باڵی بەسەر کابوولدا کێشاوە، گرووپە موجاهیدەکان و تەقینەوەی بۆمب و دەنگی مووشەک بەردەوامە، ئەوکاتەی ڕەسووڵ چاوی بە «موهارا مەولا»ی باوکی سۆفیا دەکەوێت، هەست بە خۆشییەکی بێپایان دەکات، بەیەکەوە دەچنە ساقیخانە و لەوێ نەرگەلە و

حەشیشە دەکێشن، «داود»ی برای سۆفیا لەماڵەوە خەریکی کۆترەکانی باوکیەتی، ڕۆژانە هەڵیان دەفڕێنێت، موهارا مەولا قاچێکی نەماوە، دارشەقێکی لەبن باڵی توند کردووە، ڕەسووڵ گەنجێکی تەمەن بیست و حەوت ساڵە، ڕەسووڵ دوای ئەوەی لەگەڵ موهارا مەولا حەشیشە دەکێشن، بە یەکەوە دەچنە ماڵی موهارا مەولا، ڕازمۆدین ئامۆزای ڕەسووڵە و موجاهیدە، ڕەسووڵ بەوە تاوانبار کراوە کتێبی ڕووسی دەخوێنێتەوە و گوایە کۆمۆنیستە، لەگەڵ پەروێزی بەرپرسی ئاسایش لە بارەی ڕۆمانەکانی دۆستۆیڤسکی دیالۆگ دەکەن، دەزانێت ڕەسووڵ لە سۆڤێت یاسای خوێندووە و باوکی بە زۆری ناردوویەتی، جانۆ چەکداری پەروێزە، موئمین لە فیرقەی موقەدەم نەورۆزە، شێردڵ موجاهیدە و لەبەردەم کوڕی لووسکەدا لاوازە، لە هێرشەکاندا حەز دەکات کوڕێکی لووسکەی ڕووسی بە دیل بگرێت، بۆیە ناویان ناوە کێردڵ، نازەگوڵ کچ نەنە عالیەیە، سەرکردە عامر سەلام لە ماڵی نەنە عالیە ڕادەبوێرێ، سەرکردە ڕۆستەم داوای دنیای خوشکی ڕەسووڵ دەکات، کاکە سەروەت و گێڕانەوەیەکی سەربوردە و حیکایەتەکان لە ساقیخانە، ئوتێلی میترۆپۆل کە هەندێک لەسەرکردە سیاسییەکانی ئەفغانستان لەوێ دادەبەزن، حەکیم خاوەنی حەشیشە کێشانەکەیە.

حەزم کرد وەک زانیارییەکی گشتی هەندێک خەسڵەتی کەسایەتییەکانی ڕۆمانەکە بخەمەڕوو، بەڵام ئەوەی گرنگە ڕەسووڵ لە ڕێگەی خوێندنەوەی ڕۆمانەکانی دۆستۆیڤسکی و بیرکردنەوە و تێڕامانەوە هەمیشە لەگەڵ وەهم و خەیاڵ و خولیاکانی خۆیدا دەژیت، دوای ئەنجامدانی تاوانە وەهمییەکەی، کوشتنی نەنە عالیەی سووخۆر و گەوادە، بە هەمان شێوازی ڕاسکۆلینکۆڤ تەورەکە ئاراستەی سەری نەنە عالیە دەکات و مێشکی دەپژێنێت، لێرەدا دەق بابەتێکی تارمایی ئامێز دەخولقێنێت، چونکە دوای ئەنجامدانی تاوانەکە، نە تەرمی نەنە عالیە دیارە و نە زێڕ و زیو و ئەو پارانەی کە بە ڕەهن لە خەڵکی وەری دەگرت، بەڵام ڕەسووڵ بەردەوام لەگەڵ تارمایی ئافرەتە چارشێوشینەکە دەژیت، ئەو ئافرەتە چارشێوشینە ئاسمانییەی دوای کوژرانی نەنە عالیە سەردانی ژوورەکەی کرد، ئەی کێ ئەو زێڕ و زیو و پارانەی دزیوە، ڕەسووڵ لە ناخڕا هەست بە گوناه دەکات و دەیەوێ خۆی ڕادەستی دادگا بکات، هەمیشە کۆمەڵێک پرسیار گەمارۆی مێشکی دەدەن، ئەی بۆ لەم وڵاتەدا خەڵکی بڕوایان بە خودا هەیە و یەکدی دەکوژن، کەچی هەست بە گوناه ناکەن، بیر لەو ڕستەیەی دۆستۆیڤسکی دەکاتەوە کە دەڵێت: «بۆیە خودا هەیە تا مرۆڤ خۆی نەکوژێت» ، بەڵام دواجار پەروێز بەهۆی هەستکردن بە نادادپەروەرییەوە خۆی دەکوژێت.

ڕەسووڵ تا دێت لە ڕێگەی چێژی خوێندنەوە و تێڕامان و بیرکردنەوەوە دەگاتە حاڵەتە بوونگەراو نیهلستییەکانی ئیڤان کارامازۆڤ و زەردەخەنە شێتئامێزەکان لەسەر لێوەکانی دەنیشن و کاتێک باوکی دەکوژرێت ناچێت بۆ ڕێورەسمی ناشتنەکەی، ئەم دیمەنەش ڕەفتاری «مێرسۆ»ی ڕۆمانی «غەریب»ی «کامۆ»مان بیردەخاتەوە، بەو سەفتە پارەیەی کە «ڕازمۆدیف»ی ئامۆزای داویەتی «دەزانێ نرخی فرۆشتنی دنیای خوشکیەتی بە سەرکردە ڕۆستەم» بەشێکی لە ساقیخانەدا بەسەر برادەرەکانیدا دابەش دەکات، بە ئەوەی ماوەتەوەش دەمانچەیەکی جۆری کۆڵت لە داوودی برای سۆفیا دەکڕێت و دەچێت و دەیەوێ زێوانی مەزاری «شای شمشێرە وەلی» بکوژێت بەهۆی ئەوەی سۆفیای لە مەزارەکە دەرکردووە و بەچارشێوشینێکی سۆزانی لە قەڵەمی داوە، چۆن دەبێ سۆزانی سەردانی مەزار و مەرقەدی پیاوچاکان بکەن، ڕەسووڵ لە تۆڵەی ئەمەدا دەمانچەکەی ئاراستەی دەم و چاوی زێوانەکە دەکات چی وا نامێنێت بیکوژێت، لەلایەکی دیکەوە لە ئەفغانستان گرووپە سیاسییەکان بەگشتی هەر هەموویان هەڵپەی دەسەڵاتیانە و ئەم وڵاتە لەژێر دەسەڵاتی ئوسوڵییە توندڕۆکاندا بووەتە گۆڕستان و وێرانە، کوشت و کوشتار شوێنی کولتوورە ڕاستەقینەکەی گرتووەتەوە، سەروەتی حیکایەتخوان لە ساقیخانەکەدا دەکوژرێت، «جانۆ»ی چەکداری پەروێز، کە وەک کوڕی خۆی بەخێوی کردووە دەکوژرێت، ڕەسووڵ تا دوا چرکەکانی ڕۆمانەکە چێژ لە کێشانی ئەو جگەرە مارلبۆرۆیانە وەردەگرێت کە چەند پاکەتێکی لە ماڵی نەنە عالیە هێنابوو، ماڵی نەنە عالیە هەم سووخانەیە، هەم سۆزانی خانە، عامر سەلام پیاوەکانی بەردەوام ڕووی تێ دەکەن، ڕەسووڵ بەردەوام نوقمی وەهم و خەیاڵە، کابووسە ترسناکەکان وازی لێناهێنن، یار محەمەد ئافرەتە چارشێو شینەکەی لە ماڵەکەیدا بەدرەختێکەوە

هەڵواسیوە. خەریکە بە چەقۆیەکی گەورە مەمکەکانی دەبڕێت، ڕەسووڵ هەمیشە تاوانەکە ئازاری ویژدانی دەدات و دەیەوێت خۆی ڕادەستی دادگا بکات. قازی ساحیب لەسەر کورسییەک دانیشتووە و قاژێک شووتی دەخوات و ڕەسووڵ دادگایی دەکات و دەنکە تۆیەکی شووتییەکە لەنێوان ددانەکانیدا گیری خواردووە و هەوڵی دەرهێنانی دەدات، لەولاوە لە بازاڕ و چایخانەکانی کابوولدا تەقینەوەی لەناکاو ڕوودەدات، توندڕۆکان لە مەیدانەکاندا گۆشتی کاوڕ و ڕەشەوڵاخ بەسەر خەڵکیدا دەبەشنەوە، کێ نالێ گۆشتی مرۆیشی لەگەڵدا تێکەڵ نییە، سەمای مەرگ شێوازێکی تازەی کوشتنە، دوای سەربڕینی مرۆڤەکە، تاوەیەک ڕۆنی قرچاو بەسەر لاشەکەیدا دەکەن و دەکەوێتە سەما.

کێشەی سەرەکی ڕەسووڵ لەوەدایە هەمیشە کردە و چێژی خوێندنەوەی قووڵ، بەرەو تێڕامان و بیرکردنەوە و لێکدانەوەی سەیر سەیری ڕادەماڵێت و دەگاتە ئەو چرکانە تێیدا هەست دەکات وەهم لە واقیع جوانترە، ئاخر هەمیشە لە چرکەکانی تێڕاماندا وەهم لە حەقیقەت و واقیع جوانترە و واتای ژیان لەم چرکانەدا دەدرەوشێتەوە و مرۆڤ هەست بە ئازادییەکی لە ڕادەبەدەر دەکات، لە ڕوویەکی دیکەوە ڕۆمانی «نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی» چەشنی ڕۆمانەکانی دۆستۆیڤسکی بە شێوازێکی پۆلیفۆنی «فرەدەنگی» نووسراوە، سەرەتا دەنگێک لە تۆڕی ئاڵۆسکاوی کردەی گێڕانەوەوە ڕووداوەکان دەخاتە بزاڤ و جووڵە، دواتر هێدی هێدی تەکنیکی دیالۆگ پراکتیزە دەکرێت و کەسایەتییەکان بەشداری لە گفتوگۆکان دەکەن و کۆمەڵێک پرسیار و گوفتاری نەگوتراو بۆ خودی وەرگر و ڕاڤە و لێکدانەوەکانی بەجێ دەهێڵرێت، لەوانە دیارنەمانی تەرمی پیرێژنە سووخۆرەکە، کەسایەتی ئافرەتە چارشێو شینەکە، چارەنووسی زێڕ و زیو و پارە دزراوەکان، دەق هەوڵ دەدات گوتاری ڕاستییە جێگیرەکانی مۆدێرنیتە هەڵبوەشێنێتەوە، ئەو هەقیقەتە چەسپاو و جێگیرانەی کە حیکایەتە گەورەکان سەپاندوویانەتە سەر واقیع و چارەنووسی مرۆڤایەتییان بەرەو مەینەتی و تراژیدیا بردووە، ئەفغانستان قوربانی هەژموونی دەسەڵاتە یەک لەدوای یەکەکانی گێڕانەوە گەورەکانە، زەبروزەنگی ئایدیۆلۆژیا بەشێوەیەکی بەردەوام ئەم وڵاتەی کردووەتە کوشتارگە، لە دەسەڵاتی سۆڤێتەوە تا هەژموونی گرووپە جۆراوجۆرەکانی موجاهیدەکان، بۆیە لەم وڵاتەدا نە ژیان بەهای ماوە نە مەرگ، مردن بووەتە شوناس و کولتوور، لەبەر ئەوەیە ڕەسووڵ بەردەوام نوقمی بێ هوودەیی و ڕاڕایی و کابوسەکانی خۆیەتی، لە ژوورێکدا دەژیت هیچی تێدا نییە، جگە لە چەند کتێبێکی پەرشوبڵاو و دۆشەکێکی چڵکن و هەندێک جلوبەرگی شڕ، ڕەسووڵ هەمیشە چێژ لەم ڕستە ڕاسکولینکۆڤییە وەردەگرێت، دەست دەبات و لەناو کتێبەکاندا دەفتەرێکی بچووک دەردەهێنێت.. لەسەر یەکێک لە لاپەڕەکانی دەنووسێت «ئەمڕۆ نەنە عالیەم کوشت»، پاشان فڕێی دەداتە ناو کۆمەڵە کتێبێکەوە لە گۆشەیەکدا.

ڕەسووڵ خوێنەرێکی قووڵی کارەکانی «دۆستۆیڤسکی»یە، لە هەمان کاتدا شیعر و چیرۆکیش دەنووسێت، شیعرەکانی ئاراستەی جوانییە ناوازەکەی سۆفیا دەکات و کاتێک دەچێتە ساقیخانە، لە نهۆمی خوارەوە و لە گۆشەیەک دادەنیشێت، ئەو نهۆمە تایبەتە بە تلیاک کێشەکان. لەوێ بیر لە شیعر و جوانی سۆفیا و گوناهوسزاو نادادپەروەری نێو کۆمەڵگای ئەفغانی دەکاتەوە، کەشی ساقیخانە بەشێکی زۆری لە پانتایی ڕۆمانەکەی داگیرکردووە، لە ڕوویەکی دیکەوە ڕەسووڵ مرۆڤێکی نیگەرانە هەست دەکات ئەو ڕاستی و پاکییەی بەدوایدا وێڵە لە هیچ شوێنێک و لای هیچ کەسێک بوونی نییە، ئەوەتا موهارا مەولای باوکی سۆفیا کاتێک بەڕێوەبەرە تازە دەوڵەمەندەکە شەشسەد ئەفغانی دەداتێ بچێ بوتڵێک وێسکی بۆ بکڕێت، پارەکە دەخاتە گیرفانی و لە جیاتی بوتڵە وێسکییەکە تێکەڵەیەکی بۆ دەگرێتەوە و پێی دەدات، پاش چەند مانگێک بەڕێوەبەرەکە جەرگی دادەڕزێت و دەمرێت.. کەواتە موهارا مەولاش تۆوی کارامازۆڤیەتی تێدا ڕسکاوە، هەروەها ناوونیشانی ڕۆمانەکە دەستەواژەیەکی ئایرۆنییە. [نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی] لە هێز و دەربڕینێکی پۆزەتیڤەوە سەرچاوەی گرتووە، ئاماژەیە بۆ ڕوانینە قووڵەکانی دۆستۆیڤسکی، عەتیق ڕەحیمی، یان ڕاستتر ڕەسووڵی پاڵەوانی نیگەرانی ڕۆمانەکە بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ پێی دەڵێت: چۆن تراژیدیای بوونی مرۆڤ و لایەنە دەروونییەکانیت بۆ شی کردمەوە و لە کێشەی دوالیزمی خێرگەرایی و شەڕگەرایی ڕزگارت کردم، سەیری ئەفغانستان بکە، چۆن کۆمپانیا ئایدیۆلۆژییەکانی دەسەڵات

مرۆڤی توندڕۆ و وەحشیگەر و بەربەری بەرهەم دەهێنن، لەم جیهانەدا چەمکی یەکسانی و دادپەروەری جگە لە وەهمێک شتێکی تر نییە، نەفرەت لە «تاوان و سزا» کە ژیانی قلّپ کردمەوە، ڕەسووڵ بڕوای وا بوو ئەگەر ئەم کتێبە لە ئەفغاستان بخوێنرێت، ڕێژەی تاوان بەو زۆرییە نابێت، ڕەسووڵ هەمان کردە و ڕووداوی ڕاسکۆلینکۆڤ دووبارە دەکاتەوە، ڕەسووڵ تایەکی گەرمی هەیە و دوو ڕۆژە دەمی لە زاد نەداوە، نەنە عالیە سەعاتە دەستییەکەی لێ بە ڕەهن وەرنەدەگرت، دواجار چەند مەرجێکی بۆ دانا، پێویستە واز لە سۆفیای دەزگیرانی بێنێت و ڕێی ئەوەی لێ نەگرێت کە لای ئەم ئیش بکات، ئەگینا هەر سبەینێ پارەکەی لێ دەسێنێتەوە، جگە لەوەش خۆیان و شڕوشیتاڵیان لە خانووەکە فڕێ دەداتە دەرەوە، پیرێژنەکە پێی وت لە ڕاڕەوەکە چاوەڕێی بکات، ڕەسووڵ گوێ بە دەرگاکەوە دەنێت و دەنگی کردنەوە و داخستنی سندووقەکان دەبیستێت، شالاو بۆ «نەنە عالیە» دەبات کە لەبەردەمی پەنجەرەکەدا خەریکی ژماردنی سەفتەیەک پارەی کاغەزە، ڕەسووڵ تەورەکە بەرز دەکاتەوە تا بیکێشێت بەسەری پیرێژنەکەدا، ڕۆمانی «تاوان و سزا»ی دێتەوە یاد، ڕادەچەنێت..... تەورەکە لە دەستی دەردەچێت و کەللەسەری ژنەکە شەق دەکات و تێیدا دەچەقێت... ڕەسووڵ هەمیشە لەگەڵ کابووسەکانی کوشتن و تاواندا دەژیت، ماڵی نەنە عالیەی سووخۆر لە بنەڕەتدا سۆزانیخانەیەکی نهێنییە، ئەوەتا عامر سەلام لە هەمان ئێوارەی ئەنجامدانی تاوانەکەدا بە ڕەسووڵ دەڵێت ئاگاداری نەنە عالیە بکات کە ئەم ئێوارەیە خۆی و میوانەکانی دێن بۆ لای، میوانەکانی حەوت کەسن، لەسەروو شانی ڕەسووڵەوەش چاو بۆ سۆفیا دەگێڕێت، بەڵام ڕەسووڵ نوقمی وەهم و خولیاکانی خوێندنەوەیە و لەگەڵ کارەکتەرەکانی ڕۆمانەکانی (دۆستۆیڤسکی)دا دەژیت و ماوەیەکە دەنگی نووساوە و نیگەران و ڕاڕا بە شەقامەکانی (کابوول)دا دەخولێتەوە و گوێ بۆ دەنگی فیشەکەکان و تەقینەوەی مووشەکە دوورەکان هەڵدەخات، ئەگەر دەنگی دەربچووایە بە دەزگیرانەکەی دەگوت «سۆفیا مەگری، ئەو سۆزانییە پیسە، تەواو کوشتم، هێمن بەرەوە» ، بەڵام نە تەرم دیارە، نە تەور و زێڕ و زیو و پارە و پوولەکانی نەنە عالیە.
ڕەسووڵ لە نائاگاییەوە تاوانەکەی ئەنجام داوە، لە هەمان کاتدا هەستێکی نامۆ داگیری کردووە، هەستێک بەوەی کەسێک لەودیو ڕاڕەوەکەوە چاودێری دەکات، ڕەسووڵ لە گومان و نیگەرانییەکی قووڵدا دەژیت، گومانێک زۆرتر حاڵەتەکانی «شۆپنهاوەر»مان بیردەخاتەوە، هەمیشە هەستی بەوە دەکرد یەکێک لەدواوە چاودێری دەکات و لە پڕێکدا دەمانچەکەی لەبەر باخەڵی ڕادەکێشا و ئاراستەی تارمایی و کەسە نادیارەکەی دەکرد، ڕەسووڵ لەگەڵ وەهم و خولیا جوان و ترسناکەکانیدا دەژیت، بە خەیاڵ دۆخەکانی «ڕۆنا»ی ژنی یار محەمەد دەهێنێتە بەرچاوی و تاوێک لەگەڵ جەستەی ڕووت و قووتی ڕۆنادا دەژیت، دەسپەڕی پێوە لێ دەدات، ئەمڕۆ ئەو دۆخەی هەڵدەبژارد کە تێیدا ڕۆنا بە ڕووت و قووتی لەسەر جۆلانەی منداڵەکانی دانیشتووە و قاچەکانی کردوونەتەوە و بەدەستیش یاری بە ئەندامە مێینەکەی دەکات، یان ئەوکاتەی سەرکردە ڕۆستەم لەمەزار شەریفەوە دێتە لای ڕەسووڵ و لە ڕێگەی ڕازمۆدینی ئامۆزایەوە دێت و نامەیەکی لەلای دایکی ڕەسووڵەوە هێناوە و سەرکردە داوای خوازبێنی «دنیا»ی خوشکی دەکات، ڕەسووڵ لە ژوورەکەیدا و بەوپەڕی بێ دەربەستییەوە مێشکوژێک هەڵدەگرێت و ئەو مێشانەی پێ دەردەکات کە دەوری سینییە کشمیشەکەیان داوە، ئەو سینییەی کە «ڕۆنا» بۆی هێنابوو، بەم شێوازە هێمایینە سەرکردە ڕۆستەم لە ژوورەکەی دەردەکات، هەندێک جار لە حاڵەتە بێهوودەییەکانی «میرسۆ»ی ڕۆمانی «غەریب»ی کامودا دەژیت.. «باوکم زیندوو بێت، یان مردوو، بەلای منەوە زۆر گرنگ نییە»..

ڕەسووڵ ماوەیەکی زۆرە دەنگی نووساوە، ئەگەرنا لەبەردەم سەرکردە ڕۆستەمدا جنێوی بە هەموو ئەوانە دەدا کە بەناوی دابونەریت و ئایین و شەرەفەوە، هانی خەڵک دەدەن بۆ یەکتر کوشتن و تۆڵەسەندنەوە و خۆشکردنی ئاگری شەڕ، ڕەسووڵ بەلایەوە گرنگ نییە کێ باوکی کوشتووە، ئەوەی کوشتوویەتی کابرایەکی دز و خوێنڕێژە، لەپێناوی پارەدا کوشتوویەتی، چونکە باوکم خۆی کابرایەکی کۆمۆنیست بوو، بەناوی دادپەروەرییەوە بۆ هەژاران و برسییەکان دەجەنگی، دەوڵەمەندەکانی دەکوشت تا هەژارەکان ڕزگار بکات وانییە؟

ڕەسووڵ زۆرتر لە ساقیخانەدا هەست بە ئارامی دەکات لە

چرکەکانی تلیاک و حەشیشکێشاندا خەیاڵی دەڕوات و شەپۆلێک لە خۆشنوودی دڵ و دەروونی دادەگرێت، «من جگە لە کوڕێکی گومڕاو دەزگیرانێکی ون و تاوانبارێکی شکستخواردوو، هیچی تر نیم.. جگە لەمانە هیچی تر نیم، کەواتە توخوا با بچم مەست بم بابچم لە خەرەندی شاعیرانەی حەشیشەدا مەلە بکەم، لە ساقیخانەدا خولیاکانی خوێندنەوە لەگەڵ «حەکیم» بەرەو گفتوگۆی دەبات، لە بارەی جەهلی مورەکەبەوە، دەستەواژەیەکی قووڵی «سوکرات» دەردەبڕێت «باشە، تۆ دەزانیت کە نازانیت».

ئەمە وەک سەرەتا شتێکی گەورەیە.. کاتێکیش کە هۆی ئەم شەڕە تێدەگەیت، خۆزگە دەخوازیت هیچت نەزانیایە، ئادەی ئەو «نێرگەلەیەم بدەرێ» دواتر لە بارەی چەمکی بوون و نەبوون و ئەبەدییەت و عیشق و سەرسامبوون لە کتێبی «منطق الطير»ی «فريدالدين العطار» دەکۆڵێتەوە و لە پارەکەی ڕۆستەم پەنجا ئەفغانی دەدات بە حەکیم و پەنجاش بە جەلال تا کەبابی پێ بخۆن، سەفتەیەک پارەش بەداوود دەدات لە جیاتی نرخی دەمانچەکە، ئێستا ڕەسووڵ خاوەن دەمانچەیەکی جۆری «کۆڵت»ە، ڕەسووڵ هەمیشە لەگەڵ خەیاڵ و خولیاکانیدا دەژیت و زۆرجار ئەو دەنگەی لە تۆڕی ئاڵۆسکاوی گێڕانەوە هەڵدەقولێت، دەیخاتە گفتوگۆ، هەندێک جاریش لە ڕێگەی خۆدواندن و وڕێنەوە گوزارە لە بیروبۆچوون و دنیابینییەکانی دەکات، ڕەسووڵ لە نیگەرانی و گومڕاییەکی قووڵدا دەژیت خەریکە بڕیاری کردەی خۆکوژی دەدات، دەیەوێت بە دەمانچە کۆڵتەکەی فیشەکێک بە بەینی چاوەکانییەوە بنێت و خۆی بکوژێت. «لێرەدا (لە ژوورەکەمدا) لاشەکەم دەمێنێتەوە و بۆگەن دەکات و مێش تێی دەدات..» ئەم دەربڕینە ئاماژە بۆ فەزای دوو ڕۆمان دەدات یەکەمیان ڕۆمانی «برایانی کارامازۆڤ»ی (دۆستۆیڤسکی)یە، مەبەست لە مەرگی «زوسیما»یە، زوسیما پیاوێکی لەڕ و لاوازی ئایینپەروەری نوورانی بوو، خەڵکی بە کۆمەڵ سەردانیان دەکرد و بە مرۆڤێکی پیرۆزیان لە قەڵەم دەدا، ئەویش نزای بۆ دەکردن و نەخۆشەکانی چارەسەر دەکرد، لە ناکاو زوسیما مرد و لە ماوەی چەند کاتژمێرێکدا لەشە لاوازەکەی بۆگەنی کرد، ئیڤان کارامازۆڤ سەری لەم حاڵەتە دەسووڕمێت، ئاخر ئەم پیاوە پیرۆزە تا دوێنێ خەڵکی بە کۆمەڵ سەردانیان دەکرد و نزای بۆ دەکردن، چۆن دەبێت ئەم لەشە لاواز و بنێسە لە ماوەی چەند کاتژمێردا بۆن دەر بکات و بۆگەن بێت، لێرەوە دەگاتە ئەوپەڕی نیهلیستییەت، ڕەسووڵ ناڕاستەوخۆ ئاماژە بەم ڕووداوە دەدات، هەروەها تێدانی مێش و لاشەکە، یان ڕاستتر تەرمەکە، ئاماژەیە بۆ ڕۆمانی «دۆزەخ»ی باربۆس..

کۆمەڵێک مێش و مەگەزی ڕەنگاوڕەنگ هەمیشە لە ئامادەباشیدان، لە ڕێگەی بۆنەوە ڕووە و تەرمەکە دێن، دواجاریش جەستەی مرۆڤ لە ڕێگەی ڕیتمی جۆراوجۆرەوە هەڵدەوەشێتەوە، بەڵام تەرم هەمان جەستەی مرۆڤ نییە، مرۆڤ لە حاڵەتی زیندوویەتیدا کەسێکی ترە، ڕەسووڵ لە بڕیاردانی خۆکوژییەکەدا دەکەوێتە نێو وەهم و خەیاڵێکی نیهلیستییەوە، بەڵام ڕاڕا و نیگەران و گومڕایە و دەڵێت [پێش هەموو شتێک بۆ ئەوەی خۆمان بکوژین، دەبێت باوەڕمان بە ژیان و بەهای ژیان هەبێت، هەروەها دەبێت ئەو مردنە شایانی ئەو ژیانە بێت، لەم وڵاتەدا و ئێستا ژیان هیچ بەهایەکی نەماوە، هەر چۆن خۆکوشتنیش بەهای نەماوە] و «خۆکوشتن تەسلیمکردنی ڕوحە، بەبێ سوپاسگوزاری و پێزانین» دواتر بۆیان دەردەکەوێت کە تۆ نەنە عالیەت کوشتووە و دەڵێن [ویژدانە گەندەڵەکەت تۆی بەوە گەیاندووە» ڕەسووڵ لە ڕێگەی خۆ دواندن و وڕێنەوە دەگاتە ئەو بڕوایە کە کەس پەی بەوە نابات کە بەهۆی سەرسامبوون و هەستکردنی بە پووچێتی ژیان و واتای بوون ئەم کاری خۆکوژییەی ئەنجام داوە، ڕەسووڵ هێدی هێدی زەردەخەنە شێتئامێزەکانی «ئیڤان کارامازۆڤ» دەنیشێتە سەر لێوەکانی و بەرانبەر بە سەیر و وڕەی بێ بڕانەوەی گەردوون و جیهان و پووچێتی واتای بوون زەردەخەنە و پێکەنین دایدەگرێت و زۆرجار لە ناخڕا بەخۆی دەڵێت باشە من چیم کردووە- ئافرەتێکی گەوادەم کوشتووە. ئازادی خۆکوشتنیشم نییە، ئەوە نییە دۆستۆیڤسکی دەڵێت: «بۆیە خوا هەیە تا مرۆڤ خۆی نەکوژێت؟».

ڕەسووڵ لە حاڵەتێکی بوونگەرایی و خودگەرایی سەیردا دەژیت، بە سۆفیا دەڵێت «من خۆشم دەوێیت، بەڵام ناتوانم لەگەڵتدا بژیم، یان بابڵێین تۆ ناتوانیت لەگەڵمدا بژیت، ڕەسووڵ هەمیشە لەڕێگەی خولیاکانی خوێندنەوەوە هەست بەوەهمەکانی بوون و پەیدابوون دەکات و تا دێ بەدنیابینییەکی

قووڵ لە جیهان و بوون و دووفاقیەتی دەروونی مرۆڤ ڕادەمێنێت، بیر لە دیارنەمانی تەرمی نەنە عالیە دەکاتەوە و بەخۆی دەڵێت: ئەو سۆزانییە چەپەڵەی کە هەر بە تەنیا سووخۆر نەبوو، بەڵکو گەوادیشی بەو کچانەوە دەکرد کە بەرووکەش بۆ خزمەتگوزاری ماڵەکە ڕایگرتبوون، بەڵام ڕاستییەکەی بۆ ڕابواردنی میوانەکانی بەکاری دەهێنان.. سۆفیایش لەبەر خۆیەوە دەڵێت: نا ناتوانیت تۆ ناتوانیت کەس بکوژیت، ئەم بەسەرهاتەی تۆ هیچ نییە جگە لە گێڕانەوەیەکی ڕۆمانی (تاوان و سزا) کە زیاتر لە سەد جار بۆت گێڕاومەتەوە، بەڵام ڕەسوول سوورە لەسەر ئەوەی خۆی ڕادەستی دادگا بکات، چونکە لە ناخەوە وەک بکوژێک هەست بە تاوان و گوناه دەکات، «من یەکێکم کوشتووە».. لێرەدا نووسینگەی ئەرشیفی دادگا و سەرقاڵی کەسایەتی فەرمی کاتبەکە و ڕێکخستنی فایل و لیستەکان کەشی ڕۆمانی «دادگایی کردن»ی «فرانز کافکا»مان بیر دەخاتەوە، دەقی دادگایی کردنی کافکا بریتییە لە ژیان، مرۆڤ لەم جیهانەدا بەدوای کۆدی بووندا دەگەڕێت، «جوزیف.ک»ی پاڵەوانی ئەم ڕۆمانە سیمبولییە مرۆڤێکی یاخی و نیگەرانە، ڕەسوول لە زۆر ڕووەوە سیفات و خەسڵەتی ئەم کەسایەتییەی هەڵگرتووە، کەواتە کەسایەتی ڕەسوول تێکەڵەیەکە لە خەسڵەتەکانی ڕاسکۆلینکۆڤ و ئیڤان کارامازۆڤ و مێرسۆ و جوزیف، ک...تاد.

ڕەسوول سوورە لەسەر هەڵوێستی خۆی بە کاتبە پیرەکەی دادگا دەڵێت هاتووم خۆم ڕادەستی عەدالەت بکەم، من یەکێکم کوشتووە، کاتبەکە دەست دەداتە فانۆسەکە و بەرەو ڕەفەکان بەدوای فایلی باوکی (فەرزان)دا دەگەڕێت، باوکی لە سەردەمی پاشایەتیدا پسپۆڕی ژمێریاری بوو، بەڵام لەسەردەمی کۆمۆنیستەکاندا هاتن گرتیان و فڕێیان دایە زیندانەوە، ئیتر بێ سەروشوێن کرا، کاتبەکە دەڵێت سەرۆکی حاکمەکان داوای لیستی ناوی ئەو موجاهیدانەی لێ کردووم کە لەسەردەمی کۆمۆنیستەکاندا زیندانی کرابوون...تاد. کاتبەکە پێی دەڵێت: [کوشتنی ئەو کەسانەی گەوادی دەکەن، لەناو یاساکانی پیرۆزی یەزدانیماندا بەتاوان لە قەڵەم نادرێت، لەبەر ئەوە، لەوە دەچێت تۆ کێشەیەکی ترت هەبێت..» هەمیسان کاتبەکە پێی دەڵێت، پێشتر تاوانێکی بێهوودەترم لەم تاوانەی تۆ دیوە، سەرنجی ئەوەشم داوە کە کوشتنی گەوادێک نابێتە هۆی نەمانی خراپە لەسەر زەوی». ڕەسوول بەکاتبەکە دەڵێت دۆستۆیڤسکی دەناسیت؟

– نەخێر، ڕووسە.

بەڵێ، نووسەرێکی ڕووسە، بەڵام کۆمۆنیست نییە، دەیگوت.. ئەگەر خودا بوونی نەبووایە، ئەوە مرۆڤ دەیتوانی هەموو شتێک بکات.

کاتبەکە دەڵێت کەواتە ئەم نووسەرە چۆن دەتوانێ ئەوەمان بۆ لێکبداتەوە، ئەمڕۆ لەم وڵاتە شیرینەی خۆماندا ڕوودەدات، هەموو باوەڕیان بەخودای بەخشندە و میهرەبان هەیە، کەچی ئەم هەموو کوشتار و دڕندایەتییەش ئەنجام دەدەن؟

ڕەسوول لە زیندانی تاکەکەسیدا بەردەوام لەگەڵ چرکەکانی نیگەرانی و بێهوودەییەکانیدا دەژیت، مێشێک بە دیوارەکەدا دێت و دەچێت، تات، تا، تا... توام، توام... تازی

ئەم وشانە کە هیچ مانایەک نابەخشن لە کوێوە دێن؟ چارەنووسی کارەکتەرەکانی ئەم ڕۆمانە زۆر لە چارەنووسی ڕۆمانی «شەیتانەکان» دەکات، سەروەت لە ساقیخانەکەدا دەکوژرێت، نازەگوڵی کچی نەنە عالیە لەگەڵ عامر سەلام دەڕوات، جانۆ دەکوژرێت، پەرویز خۆی هەڵدەواسێت، ڕەسوول خەریکە دەگاتە چرکە ئۆنتۆلۆجی و نیهلیستییەکانی ئیڤان کارامازۆڤ، چەشنی «ڕاسکۆلینکۆڤ»یش خۆی فڕێ دەداتە بەر پێیەکانی سۆفیا و پێی دەڵێت لەبەردەمی پێیەکانتدا بەچۆکدا دێم، بە تەنیا لە پێناوی جوانی پاک و بێگەردتدا نا، بەڵکو لەپێناوی ئازارەکانیشتدا، دواجار بەرانبەر ئاژاوە و جەنجاڵی حەشاماتی نێو دادگاکە زەردەخەنەیەک لەسەر لێوەکانی دەنیشێت و دەگاتە دواین حاڵەتە زەینییەکانی ئیڤان کارامازۆڤ!..

سەرچاوە:
ناوی کتێب: نەفرەت لە دۆستۆیڤسکی
نووسینی: عەتیق ڕەحیمی
وەرگێڕانی: ئازاد بەرزنجی
بابەت: ڕۆمان
چاپی یەکەم: چاپخانەی «سەردەم»، ساڵی ٢٠١٣
کوردستان – سلێمانی